Camelia Stan

ALTERNANŢE MORFOFONOLOGICE ÎN ROMÂNA ACTUALĂ

Lucrarea de faţă conţine observaţii despre câteva tendinţe manifestate în limba română actuală în privinţa alternanţelor vocalice şi consonantice din flexiunea şi din derivarea sufixală a cuvintelor. Perspectiva noastră asupra fenomenului alternanţelor concordă cu cea adoptată în bibliografia internaţională recentă: alternanţele presupun modificări ale formei fonologice care s-au morfologizat, sunt mărci fonologice în cadrul morfologiei flexionare sau derivaţionale (alternanţele fac parte din sistemul flexionar al limbii sau apar în procesul derivării cu sufixe); natura alternanţelor, nivelul la care acestea se produc, relevanţa şi implicaţiile lor sunt complexe, anume fonologice şi morfologice. Am adoptat de aceea denumirea curentă astăzi: *alternanţe morfofonologice* (GR: 607–611; v. conceptele *morfofonologie*, *morfofonologic*, la Maiden 2011: 216–267; Smith 2011: 302; Uritescu 2011: 12 ş.u.; termenul *morfonologie* la Avram 2013; o interpretare prin referire la *constrângerile de morfologizare*, în cadrul „teoriei optimalităţii", apare la Chitoran 2002: 201–251). Denumirea nu este doar o problemă terminologică, ci o problemă de consecvenţă a interpretării: nu vom prelua termenul tradiţional *alternanţe fonetice*; alternanţele aparţin domeniului fonologiei (GR: 7–17), deoarece fenomenul se plasează la nivelul general al limbii, depăşind cadrul comunicării concrete, individuale.

Analiza care urmează este limitată la varietăţile nondialectale ale dacoromânei actuale. Termenii noştri de referinţă sunt norma ortoepică şi cea morfologică, aşa cum este consemnată în *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM^2). Corpusul cercetat include doar surse online şi a fost alcătuit pe baza materialului din *Free Corpus roTenTen* (disponibil pe platforma internaţională *Sketch Engine*: https://app.sketchengine.eu/). Materialul, variat stilistic, este reprezentativ pentru uzul standard şi pentru diversele registre nonstandard ale limbii actuale. Opţiunea pentru un corpus online de acest tip a asigurat accesul la o cantitate de date lingvistice considerabilă, sondarea uzului lingvistic recent, foarte apropiat de momentul prezent şi posibilitatea realizării unui studiu cantitativ[1], cu instrumente digitale. Discutarea problemelor din perspectiva dinamicii limbii va impune şi unele referiri la perioadele mai vechi (evoluţia vocalelor şi a consoanelor nu face însă obiectul studiului nostru şi nu vom discuta aici bibliografia amplă care tratează această tematică).

[1] Observaţiile cantitative sunt exprimate în cifre absolute sau în procente (raportate la paradigma flexionară integrală a unui cuvânt sau la altă valoare de referinţă), în funcţie de informaţiile valide furnizate de corpus.

LR, LXIX, nr. 3–4, p. 389–398, Bucureşti, 2020

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

1. EVITAREA ALTERNANŢELOR ÎN FLEXIUNE

Se ştie că alternanţele sunt de obicei mărci suplimentare ale flexiunii, redundante, coocurente cu mărcile afixale. Tendinţele pe care le-am observat se manifestă la nivelul radicalului; de aceea nu vom avea în vedere şi alternanţele din flectiv (precum /'e/ ~ /'e̯a/ în sufixul verbal de prezent indicativ sau conjunctiv şi de imperativ *-ez-* ~ *-eaz-*). Formele cu alternanţe pe care le analizăm aici sunt marcate în radical prin mijloacele fonologice şi în flectiv prin afixele flexionare.

1.1. Tendinţa de limitare a utilizării alternanţelor este uneori corelată cu fenomenul concurenţei desinenţelor care apar în flectiv. Desinenţele care nu se corelează cu prezenţa alternanţelor se extind în defavoarea desinenţelor coocurente cu alternanţele sau care alterează consoana precedentă producând alternanţe.

Alternanţa vocalică /'ɨ/ ~ /'a/, sub accent, în paradigma numelui neutru *pârâu*$_{SG.}$[2] ~ *pâraie*$_{PL}$ (DOOM[2] s.v.), provine din alternanţa /'ə/ ~ /'a/ existentă în forma veche a cuvântului: *părău*$_{SG}$, *părae*$_{PL}$, cu vocala /'ə/ închisă apoi la /'ɨ/ (v., mai recent, Brâncuş 2002: 100). Pluralul vechi *pâraie*, cu desinenţa *-e*, tinde să fie înlocuit în uz prin pluralul *pârâuri*, cu desinenţa *-uri*, care se combină cu radicalul numelui nemodificat prin alternanţă (forma *pârâuri* nu apare în DOOM[2], deci nu aparţine normei).

(1) a. pe râurile nenavigabile, *pâraie* sau canale (lege-online.ro)
b. *pârâuri* roşii, poluate (ecomagazin.ro)

În corpusul analizat, forma veche *pâraie* are 540 de ocurenţe, iar forma *pârâuri*, 235 de ocurenţe. Numărul de ocurenţe ale formei *pârâuri* (reprezentând 43,51% din numărul ocurenţelor formei *pâraie*) relevă tendinţa puternică de extindere a desinenţei *-uri* şi, implicit, de restrângere a alternanţei /'ɨ/ ~ /'a/ în flexiunea acestui substantiv.

Alternanţa vocalică /'o/ ~ /'o̯a/, sub accent, în paradigma unui nume neutru cum este *capot*$_{SG.}$ ~ *capoate*$_{PL.}$ (DOOM[2] s.v.), este asociată cu selectarea desinenţei *-e* la plural. Fenomenul înregistrat aici trebuie pus în legătură cu diftongarea vocalei /'o/ înaintea unei silabe care conţine o vocală deschisă sau semideschisă /ə, a, e/, în cuvintele moştenite din latină (v. mai recent aspectele diacronice, reexaminarea interpretării prin metafonie şi discutarea bibliografiei la Avram 2005: 9–92; Uritescu 2011: 183–221; Loporcaro 2011: 128–130; despre caracterul

[2] Simboluri şi abrevieri utilizate în articol: AC = acuzativ; ART = articulat; DAT = dativ; F = feminin; GEN = genitiv; M = masculin; NOM = nominativ; PL = plural; SG = sigular; ≡, semn care indică identitatea formală; ~, semn care indică o alternanţă. În text sunt utilizate alfabetul fonetic internaţional (IPA) şi convenţiile generale de transcriere fonetică şi fonologică. Accentul este notat prin semnul prim ['] plasat înaintea silabei accentuate în transcrierea fonetică/fonologică, iar prin accent ascuţit în notaţia ortografică.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

specific al alternanţei /'o/ ~ /'o̯a/ pentru limba română, v., între alţii, Sala 2006 [1998]: 149–151; cf. Chitoran 2002: 201–251). Numele *capot* nu este în română un cuvânt latin; cu sensul „manta boierească" este un împrumut vechi balcanic din turcă (bulgară), iar cu sensul „îmbrăcăminte femeiască de casă" este un împrumut romanic de dată modernă (DA s.v.). În forma ***capoate***$_{PL}$ /'o/ este diftongat înaintea silabei finale care conţine vocala semideschisă /e/, desinenţă de plural. În forma ***capoturi***$_{PL.}$ /'o/ nu este diftongat înaintea silabei finale care conţine vocala închisă /u/, din structura desinenţei de plural *-uri*.

Forma în *-e* ***capoate***$_{PL}$ este curentă în corpus în paradigma numelui *capot*. Forma ***capoturi***$_{PL.}$ (absentă din DOOM^2, fiind considerată nonstandard) a fost înregistrată cu doar 10 ocurenţe (1,06% din cele 940 de ocurenţe ale substantivului *capot*).

(2) a. *capoate* şi rochii de epocă (artline.ro)
b. ştrampi şi *capoturi* (jurnaluldevrancea.ro)

Prezenţa pluralului în *-uri*, fără alternanţă, *capoturi*, deşi limitată, atestă fenomenul de conservare a radicalului în flexiune, prin eliminarea alternanţei /'o/ ~ /'o̯a/ şi la acest substantiv.

Alternanţa vocalică /'a/ ~ /'ə/ apare la numele feminine, în silaba finală a radicalului; vocala /'ə/ este coocurentă cu desinenţele *-i*, *-uri* (v. întreaga problematică şi bibliografia la Brâncuş 2007: 9–13; Uritescu 2011: 207–217; Avram 2012: 295–303).

În flexiunea unui nume ca b**ască**$_{SG.NOM≡AC}$ ~ ***băşti***$_{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT.}$ („beretă"), alternanţa vocalică /'a/ ~ /'ə/ este coocurentă cu **alternanţa consonantică /sk/ ~ /ʃt/.** Acest substantiv a fost adaptat în română şi cu o paradigmă flexionară de genul neutru ***basc***$_{SG.}$ ~ ***bascuri***$_{PL}$. Ambele paradigme flexionare sunt admise de norma limbii standard (DOOM^2 s.v.). Alternanţele apar doar în paradigma feminină. Modificarea grupului consonantic /sk/ în /ʃt/ în radicalul numelui s-a produs sub acţiunea vocalei următoare (Avram 2013: 70–74): [^{i}] asilabic (desinenţa *-i*) sau /i/ silabic (desinenţa *-i* fuzionată cu articolul enclitic *-i*, pronunţate şi ca diftong /ij/): ***băşti*** [bəʃt^{i}] (nearticulat), ***băştii*** /bəʃti/ sau /bəʃtij/ (articulat enclitic).

Forma feminină *băşti* a fost înregistrată în corpus cu 27 de ocurenţe, iar forma *bascuri*, cu 14 ocurenţe. Valorile sunt mici, relativ apropiate.

(3) a. berete sau *băşti* colorate (one.ro)
b. pălării şi *bascuri* din lână (legex.ro)

Forma feminină este fixată în sintagma frazeologică *băşti albastre* (rumaniamilitary.ro).

Utilizarea formei *bascuri*, fără alternanţă, în defavorea formei *băşti*, atestă tendinţa de evitare a alternanţelor /'a/ ~ /'ə/, /sk/ ~ /ʃt/ şi a cumulului acestora în aceeaşi formă flexionară.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

Alternanţa vocalică /'a/ ~ /'ə/, sub accent, în paradigma numelor feminine este asociată cu selectarea desinenţei *-i*: *str**a**nă*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ ~ *str**ă**ni*$_{\text{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$. Formele standard au desinenţa *-e* şi nu conţin alternanţă: *strană*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ ~ *str**a**nei*$_{\text{SG.GEN≡DAT.ART}}$ ~ *str**a**ne*$_{\text{PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ (DOOM^2 s.v.).

(4) a. *străni* sau scaune arhiereşti (biserici-romania.ro)
b. rânduiala *stranelor* mănăstireşti (ziarullumina.ro)

Forma fără alternanţă *strane* este curentă. Forma cu alternanţă *străni* a fost înregistrată în corpus cu 35 de ocurenţe, sub 1% din paradigma numelui *strană*.

1.2. Tendinţa de evitare a **alternanţei vocalice /'o/ ~ /u/** (Avram 2013: 98–102) la substantivele neregulate *soră, noră* este corelată cu tendinţa de regularizare a flexiunii lor.

Soră este înregistrat în DOOM^2 cu următoarele forme standard: *s**o**ră*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ („grad de rudenie”) ~ *s**u**rorii*$_{\text{SG.GEN≡DAT.ART}}$ ~ *s**u**rori*$_{\text{PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$; *s**o**ră*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ („infirmieră”) ~ *s**o**rei*$_{\text{SG.GEN≡DAT.ART}}$ ~ *s**u**rori*$_{\text{PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$. Substantivul *soră* a moştenit din latină o paradigmă flexionară imparisilabică; forma *surori* participă la alternanţa /'o/ ~ /u/. Alternanţa se stabileşte între o vocală accentuată şi una neaccentuată: vocala semideschisă ['o], apare sub accent (*s**ó**ră*), iar vocala închisă [u] apare în poziţie neaccentuată (*s**u**róri*).

Utilizat cu sensul „infirmieră”, numele are o formă de genitiv-dativ singular *s**o**rei*, regularizată, fără alternanţă. Corpusul conţine, de asemenea, formele fără alternanţă *s**o**re*$_{\text{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ („grad de rudenie”), *s**o**re*$_{\text{PLNOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ („infirmieră”), absente din DOOM^2.

(5) a. relaţiile dintre *sore* [...]. Rose se ascunde de sora sa. (literaturapetocuri.ro)
b. naşterea unui frate sau a unei *sore* (boterapii.ro)
c. 3 *sore* medicale (antena 1 sibiu.ro)

Formele standard sunt predominante în corpus. Forma *sore* („grad de rudenie”) are 19 ocurenţe, iar forma *sore*$_{\text{PLNOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ („infirmieră”), 8 ocurenţe, reprezentând sub 1% din paradigma substantivului.

Substantivul *noră* este înregistrat în DOOM^2 cu formele: *n**o**ră*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ ~ *n**u**rorii*$_{\text{SG.GEN≡DAT.ART}}$ ~ *n**u**rori*$_{\text{PLNOM≡AC≡GEN≡DAT}}$; /'o/ este sub accent (*n**ó**ră*), iar /u/, în poziţie neaccentuată (*n**u**róri*). Corpusul conţine, de asemenea, forma nonstandard *n**o**re*$_{\text{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$, fără alternanţă, absentă din DOOM^2.

(6) a. fii, *nore*, cumnaţi (stiripesurse.ro)
b. am vândut fiului şi *norei* lor (infodosar.ro)

Formele standard sunt predominante în corpus. Forma *nore* are 214 ocurenţe, reprezentând sub 1% din paradigma substantivului.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

1.3. Tendinţa de evitare a alternanţelor se corelează în general cu tendinţa morfologică de unificare a formelor radicalului în flexiune.

Alternanţa vocalică /'e/ ~ /'e̯a/, sub accent, înaintea unei silabe care conţine o vocală deschisă sau semideschisă /ə, a, e/, ca şi alternanţa /'o/ ~ /'o̯a/ (**1.1**), este cvasigenerală la cuvintele mai vechi, de origine latină (v. mai recent, între alţii, Chitoran 2002: 201–251; Avram 2005: 9–92; Sala 2006 [1998]: 149–151; Loporcaro 2011: 128–130; Uritescu 2011: 183–221): *cr**ea**stă*$_{\text{SG.NOM≡AC}}$ ~ *cr**e**stei*$_{\text{SG.GEN≡DAT.ART}}$ ~ *cr**e**ste*$_{\text{PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ (DOOM^2 s.v.; cuvânt atestat din sec. al XVII-lea, v. DA s.v.). Norma actuală impune în acest caz flexiunea cu alternanţă vocalică. Forma standard *cr**e**ste*$_{\text{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ are în corpus 99 de ocurenţe. Forma cu diftongul /'e̯a/, fără alternanţă, *cr**ea**ste*$_{\text{SG.GEN≡DAT≡PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$, încă prezentă în uz, este rară, fiind atestată cu 4 ocurenţe în corpus (4,04% din totalul atestărilor formei cu alternanţă *creste*).

(7) a. începutul unei *creaste*$_{\text{SG.GEN}}$ (bogdanbalaban.ro)
b. soarele apune după *creaste*$_{\text{PL.AC}}$ (maraton.info.ro)

Uzul manifestă aşadar rezistenţă faţă de impunerea alternanţei /'e/ ~ /'e̯a/ şi tinde spre menţinerea unei paradigme unitare sub aspectul formelor radicalului, cu diftongul /'e̯a/.

La neologisme însă situaţia este diferită. De exemplu, adjectivul *livr**e**sc*$_{\text{M.SG}}$ are forme standard în /e/: *livr**e**scă*$_{\text{F.SG.NOM≡AC}}$, *livr**e**şti*$_{\text{M.PL≡F.SG.GEN≡DAT≡F.PL.NOM≡AC≡GEN≡DAT}}$ (DOOM^2 s.v.), fără alternanţă vocalică; alternanţa consonantică /sk/ (*livre**sc***, *livre**scă***) ~ /ʃt/ (*livre**şti***) este explicabilă prin alterarea consoanelor finale ale radicalului /sk/ sub influenţa desinenţei *-i* [^{i}] (**1.1**). În corpus, forma standard în /e/ *livr**e**scă*$_{\text{F.SG.NOM≡AC}}$, fără alternanţă vocalică, lipseşte, fiind atestată exclusiv forma cu alternanţa vocalică /'e/ ~ /'e̯a/ *livr**ea**scă*$_{\text{F.SG.NOM≡AC}}$.

(8) o cultură *livreas**că*** (vremeanoua.ro)

Forma cu diftong *livreas**că*** are 66 de ocurenţe (reprezentând 2,89% din totalul de ocurenţe ale formelor care alcătuiesc paradigma adjectivului *livresc*). Procentajul formei *livreas**că*** este mic; însă prezenţa exclusivă a acestei forme în corpus sugerează o puternică rezistenţă a uzului faţă de eliminarea alternanţei /'e/ ~ /'e̯a/ şi faţă de unificarea formelor radicalului neologismelor în norma morfologică actuală.

La unele cuvinte este fixată forma fără diftong şi fără alternanţă: *logop**e**dă*$_{\text{F}}$, *ortop**e**dă*$_{\text{F}}$ sunt înregistrate în corpus exclusiv cu forme care nu conţin diftong şi alternanţă.

Alternanţa vocalică /'o/ ~ /'o̯a/, sub accent (**1.1**), tinde să fie eliminată în paradigma neologismelor.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

Alternanţa apare în numeroase elemente de compunere finale (sufixoide). Multe dintre formaţiile care conţin aceste elemente, indiferent de originea lor (formaţii interne sau termeni preluaţi din altă limbă), sunt analizabile sau cel puţin semianalizabile în română, astfel încât sufixoidul este recognoscibil (pentru acest criteriu structural de interpretare a cuvintelor, v. FC I: XII, XIII; FC III: 6): *-(a)g**o**g* ~ *-(a)g**oa**gă*, *-dr**o**m* ~ *-dr**oa**me*, *-f**o**r* ~ *-f**oa**re*, *-l**o**g* ~ *-l**oa**gă*, *-p**o**d* ~ *-p**oa**de*, *-sc**o**p* ~ *-sc**oa**pe*, *-s**o**f* ~ *-s**oa**fă, -v**o**r* ~ *-v**oa**re* etc.

Numele feminine în *-(a)g**o**gă* nu conţin alternanţă vocalică în raport cu corespondentul masculin *-(a)g**o**g*: *pedag**o**gă*$_{F}$ (DOOM^{2} s.v.) ~ *pedag**o**g*$_{M}$. Forma feminină standard, fără alternanţă, este predominantă în corpus: 116 ocurenţe. Forma cu diftong şi cu alternanţă *pedag**oa**gă* este atestată în doar 3 contexte.

Numele de genul neutru care conţin formantul *-dr**o**m* au două forme de plural: o formă cu desinenţa *-uri* şi una cu desinenţa *-e*; pluralul în *-e* conţine alternanţă vocalică în radical. De exemplu, la substantivul *hipodr**o**m*, pluralul standard *hipodr**o**m**uri*** (DOOM^{2} s.v.), fără alternanţă vocalică, este predominant în corpus, reprezentând 2,2% din numărul formelor paradigmatice ale substantivului. Pluralul în *-e*, cu diftong şi alternanţă, *hipodr**oa**m**e*** reprezintă 0,5% în paradigmă.

Numele feminine în *-l**o**g* sunt mai frecvente în corpus în forma cu diftongul /'o̯a/ şi prezintă alternanţa /'o/ ~ /'o̯a/ în raport cu corespondentul masculin în /o/: *dermatol**o**g*$_{M}$ ~ *dermatol**oa**gă*$_{F}$. Forma *dermatol**oa**gă* are 42 de ocurenţe, iar forma standard *dermatol**o**gă*, 5 ocurenţe; *filol**oa**gă* apare cu 25 de ocurenţe, în contexte, în general, peiorative (9a), faţă de *filol**o**gă,* forma standard (DOOM^{2} s.v.), cu 17 ocurenţe; *geol**oa**gă* are o ocurenţă (9b), forma standard *geol**o**gă* (DOOM^{2} s.v.) lipseşte din corpus (dar este prezentă în uz); *psihol**oa**gă*, are 198 de ocurenţe, forma standard *psihol**o**gă* (DOOM^{2} s.v.), 62 de ocurenţe.

(9) a. Noroc cu *filoloaga* (revista22.ro)
b. cu nasul fin de *geoloagă* (paginademedia.ro)

Adjectivul *anal**o**g*$_{M}$ prezintă două forme standard de feminin: *anal**oa**gă* cu alternanţă vocalică şi *anal**o**gă*$_{F}$ (DOOM^{2} s.v.); forma cu alternanţă are o pondere de 18,6% între formele din corpus ale adjectivului, iar forma fără alternanţă, reprezintă 5,6%.

Numele de genul neutru *tetrap**o**d* („piesă de mobilier”) este atestat în corpus cu forma de plural standard în *-uri*, fără alternanţă vocalică, *tetrap**o**d**uri*** (DOOM^{2} s.v.), în 5 contexte. Pluralul în *-e*, cu diftong şi alternanţă, *tetrap**oa**d**e*** este însă mai frecvent: 23 de ocurenţe. Apare şi un plural masculin *tetrap**o**zi*, fără alternanţă, prin confuzie cu formele omonimului masculin *tetrapod* („piesă de construcţie”).

Numele neutru *microsc**o**p* este utilizat curent cu pluralul în *-e*, cu diftong şi alternanţă, *microsc**oa**p**e*** (11,6% din paradigmă); pluralul în *-uri*, fără alternanţă, *microsc**o**p**uri*** are 5 ocurenţe în corpus (0,05%).

Pluralele *carniv**oa**r**e*, *erbiv**oa**r**e***, cu desinenţa *-e* şi alternanţă, au câte o singură atestare în paradigma numelor neutre *carniv**o**r*$_{SG}$ ~ *carniv**o**r**e***$_{PL}$ şi respectiv *erbiv**o**r*$_{SG}$ ~

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

*erbivo**re***$_{PL}$, cu desinența de plural *-e*, fără alternanță; în ambele paradigme este curent pluralul standard, fără alternanță. Varianta *ierbivo**are***$_{PL}$ are 5 ocurențe.

În unele situații este fixată forma cu diftong și alternanță: *hidrofo**r***$_{SG}$ ~ *hidrofo**are***$_{PL}$, *filoso**f***$_{M}$ ~ *filoso**afă***$_{F}$ etc.

Adjectivul *econo**m***$_{M}$ prezintă forma standard de feminin: *econo**amă*** cu alternanță vocalică (DOOM^2 s.v.); această formă este curentă în paradigmă; forma fără alternanță *econo**mă***$_{F}$ este de asemenea bine reprezentată: 102 ocurențe.

Analiza corpusului atestă tendința de reducere a alternanței /'o/ ~ /'o̯a/ la neologisme, prin extinderea formelor fără diftong, care, în unele situații s-au impus în normă.

Alernanța consonantică /l/ ~ /Ø/, în poziție palatală, înaintea desinenței *-i* semivocalic /j/, este evitată prin menținerea lichidei /l/ în forma de plural a unor cuvinte precum: *colone**l***$_{M.SG}$ ~ *colonei/colone**li***$_{M.PL}$ (10a), *destu**l***$_{M.SG}$ ~ *destui/destu**li***$_{M.PL}$ (10b). Adverbul *destul* apare de asemenea cu forma *destu**li* în poziția de marcator al gradării indefinite, prin acord cu adjectivul gradat (10c). Forma *destu**li***$_{M.PL}$ apare uneori în poziție adverbială în combinație cu un adjectiv feminin care prezintă omonimia femininului cu masculinul la plural (10d).

(10) a. ofițeri de carieră (*colonel**i***$_{M.PL}$, sau locotenenți-*colonel**i***$_{M.PL}$) (memoria.ro)
b. ca să atragă *destul**i***$_{M.PL}$ oameni$_{M.PL}$ foarte buni (business24.ro)
c. luptători *destul**i***$_{M.PL}$ de duri$_{M.PL}$ (jocurivolei.ro)
d. plus nişte cheltuieli *destul**i***$_{M.PL}$ de *mar**i***$_{F.PL}$ extra (loganclub.ro)

Forma *colone**l**i*, cu 16 ocurențe, este reprezentată în proporție de 0,05% (comparativ cu forma *colonei*, 6,6%). Forma *destu**l**i*, cu 31 de ocurențe, este reprezentată în proporție de 0,03% (comparativ cu forma *destui,* 22,2%). Procentajul este foarte mic. Prezența formelor fără alternanță atestă totuși tendința de unificare a paradigmei flexionare la aceste cuvinte prin evitarea palatalizării consoanei finale a radicalului.

Alternanța consonantică /z/ ~ /ʒ/, înaintea desinenței *-i* [^{i}], este evitată în forma de plural a unor cuvinte precum: *cnea**z***$_{SG}$ ~ *cne**zi***$_{PL}$ (*cne**ji***, DOOM^2 s.v.) (11a), *vitea**z***$_{SG}$ ~ *vite**zi***$_{PL}$ (*vite**ji***, DOOM^2 s.v.) (11b).

(11) a. numele vechilor *cne**zi*** de Maramureș (blogspot.cz)
b. după război multi *vite**zi*** s-arată (contributors.ro)

Forma *cne**zi***, cu 61 de ocurențe, reprezintă 3,14% din formele paradigmei (comparativ cu forma *cne**ji***, 19,2%). Forma *vite**zi***, cu 4 ocurențe, reprezintă 0,01% (comparativ cu forma *vite**ji,*** 10,4%). Formele fără alternanță, deși slab reprezentate, atestă ezitarea unor vorbitori în privința variației radicalului prin palatalizarea consoanei finale.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

2. APARIŢIA UNOR ALTERNANŢE NOI ÎN DERIVAREA SUFIXALĂ

Cuvântul englezesc *chat* [ʧæt] a fost adaptat fonetic la limba română cu forma [ʧet] (DOOM^2 s.v.). Pornind de la pronunţarea etimologică, originară, cu /æ/, o vocală intermediară ca apertură şi localizare între /e/ şi /a/, uzul românesc oscilează între pronunţările [ʧet] şi [ʧat], ultima fiind orientată şi după forma grafică a cuvântului.

Substantivul *chat* a devenit în română bază pentru un derivat cu sufixul *-ui*, verbul *a chatui*, pronunţat fie cu /a/, fie cu /e/: [ʧatui]/[ʧetui]. În interiorul acestei familii lexicale a apărut o alternanţă vocalică nouă, care nu are corespondent în sistemul alternanţelor morfofonologice ale limbii române. Aceasta este /'a/ ~ /a/ (['ʧat] ~ [ʧatu'i]). Alternanţa /'a/ ~ /e/ (['ʧat] ~ [ʧetu'i]) apare la verb, însă numai în cadrul unei alternanţe cu cinci termeni: /'a/ ~ /'ə/ ~ /'e/ ~ /ə/ ~ /e/ (*v**a**dă* ~ *v**ă**d* ~ *v**e**de* ~ *v**ă**zui* ~ *v**e**dem*).

Alternanţele /'a/ ~ /a/ şi /'a/ ~ /e/ presupun schimbarea poziţiei accentului: pe /'a/ în substantiv şi pe /'i/ în verb. Vorbitorii care pronunţă /æ/, menţin pronunţarea etimologică şi în verbul românesc, iar cei care pronunţă /e/ în substantiv sunt, de obicei, consecvenţi în rostirea verbului, deci nu produc alternanţă.

Corpusul conţine 15 ocurenţe ale verbului *a chatui*. Grafia nu oferă însă indicii asupra pronunţării.

(12) puteţi *chatui* cu prieteni (web-links.ro)

În română există foarte puţine alternanţe care apar doar în derivare, nu şi în flexiune (ELR: 171). Alternanţa vocalică recent apărută /'a/ ~ /a/ se adaugă acestui inventar.

3. CONCLUZII

Cele mai multe tendinţe actuale privind alternanţele morfofonologice din limba română se manifestă în flexiunea numelor şi a adjectivelor. Verbul este mult mai stabil din acest punct de vedere. La alte categorii de cuvinte flexibile, prezenţa alternanţelor este foarte limitată şi nu se înregistrează modificări ale acestora.

Sursa principală a dinamicii actuale, observate pe baza analizei corpusului, este de natură morfologică. În flexiune, fenomenul prevalent este tendinţa de reducere a marcării multiple (în radical şi în flectiv) şi de limitare a mărcilor la nivelul flectivului; astfel mărcile fonologice redundante (alternanţele vocalice şi consonantice) sunt eliminate, fiind menţinute mărcile afixale. Tendinţa actuală diminuează o caracteristică tipologică a românei: comparativ cu celelalte limbi romanice, româna se distinge prin complexitatea sistemului alternanţelor (Maiden 2011: 220), care trebuie pusă în legătură cu tendinţa românei spre cumul de mărci

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

(Brâncuş 2007: 12). Rolul morfologic al alternanţelor a fost considerat o particularitate care apropie româna de limbile slave (ELR: 39).

Pe de altă parte, se remarcă potenţialul derivării sufixale de a genera noi alternanţe, fie şi numai izolat. Acest aspect al dinamicii recente relevă viabilitatea alternanţelor în uzul actual.

BIBLIOGRAFIE

Corpus
Free Corpus roTenTen (https://app.sketchengine.eu/ accesat în 18.06.2020–3.07.2020).

Lucrări de referinţă

Avram 2005 = Andrei Avram, *Metafonia şi fenomenele conexe*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram 2012 = Andrei Avram, *Studii de fonetică istorică a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Avram 2013 = Andrei Avram, *Contribuţii la morfonologia limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Brâncuş 2002 = Grigore Brâncuş, *Introducere în istoria limbii române*, I, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine.

Brâncuş 2007 = Gr. Brâncuş, *Studii de istorie a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Chitoran 2002 = Ioana Chitoran, *The Phonology of Romanian*: *A Constraint-Based Approach*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.

DA = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, Bucureşti, Socec, Universul, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1913–1948.

DOOM^2 = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", [Ioana Vintilă-Rădulescu (coord.),] 2005, *Dicţionarul ortografic*, *ortoepic şi morfologic al limbii române*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

ELR = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan", Marius Sala (ed.), 2001, *Enciclopedia limbii române,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

FC = Academia Română, Institutul de Lingvistică din Bucureşti, *Formarea cuvintelor în limba română*, I. *Compunerea*; III. *Sufixele*, 1. *Derivarea verbală*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1970, 1989.

GR = Gabriela Pană Dindelegan (ed.), Martin Maiden (Consultant Editor), 2013, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.

Loporcaro 2011 = Michele Loporcaro, „Phonological processes", în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 109–152.

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)

Maiden 2011 = Martin Maiden, „Morphophonological innovation”, în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 216–267.

Maiden, Smith, Ledgeway 2011 = Martin Maiden, John Charles Smith, Adam Ledgeway (eds.), *The Cambridge History of the Romance Languages*, I, *Structures,* Cambridge/New York, Cambridge University Press.

Sala 2006 [1998] = Marius, Sala, *De la latină la română* [ed. I: 1998], Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic.

Smith 2011 = John Charles Smith, „Change and continuity in form – function relationships”, în: Maiden, Smith, Ledgeway (eds.), 268–317.

Uritescu 2011 = Dorin Uritescu, „Formel et naturel dans l’évolution phonologique et morphophonologique. Essais de linguistique générale et romane”, *Romance Monographs* 67, 1–330.

MORPHOPHONOLOGICAL ALTERNATIONS IN PRESENT-DAY ROMANIAN

(Abstract)

The paper presents several notes on a few tendencies concerning vocalic and consonant alternations in the inflexion and derivation of words which occur in present-day Romanian. The analysis is limited to non-dialectal varieties of present-day Daco-Romanian. The corpus on which the analysis is based includes only online sources and was established on the basis of the material in *Free Corpus roTenTen* (https://app.sketchengine.eu/). This (stylistically diversified) material is representative for the standard usage and for the various non-standard registers of the present-day language. The option for an online corpus of this sort ensured the access to a considerable quantity of linguistic data, the probing of the recent linguistics usage, very close to the present moment, and the possibility of pursuing a quantitative study with the help of digital tools.

Cuvinte-cheie: alternanţe morfofonologice, vocale, consoane, diftongi, flexiune, sufix derivativ.

Keywords: morphophonological alternations, vowels, consonants, diphthongs, inflexion, derivational suffix.

Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere
Str. Edgar Quinet nr. 5−7
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
Bucureşti, Calea 13 Septembrie, nr. 13
camelia.stan@litere.unibuc.ro

BDD-A32992 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 01:10:28 UTC)